

ڈاکٹر یوسف بخاری

ڈاکٹر یوسف بخاری 29 اپریل 1940ء نوں سید محمد یاسین بخاری دے گھر رنگوارہ بارہ مولا (کشمیر) وچ پیدا ہوئے۔ مڈھلی تعلیم سینٹ جوزف ہائی سکول بارہ مولا (کشمیر) توں حاصل کیتی۔ ایم اے اردو تے ایم اے انگریزی دے امتحان پاس کرن توں بعد کجھ عرصہ بلوچستان دے مختلف کالجوں تے یونیورسٹی وچ پڑھاندے رہے۔ پنج ورہے تیکر گورنمنٹ کالج خاران دے پرنسپل وی رہے۔ "کشمیری اور اردو زبان کا تقابلی مطالعہ" دے عنوان ہیمہ تحقیقی مقالہ لکھ کے پنجاب یونیورسٹی توں پی ایچ ڈی دی ڈگری حاصل کیتی۔

ڈاکٹر یوسف بخاری نوں ایہہ اعزاز حاصل اے کہ پنجاب یونیورسٹی وچ کشمیری زبان تے ادب دی ابتداء ایہناں دے ہتھوں ہوئی۔ اردو، انگریزی، پنجابی تے کشمیری زبانوں وچ لکھدے نہیں۔ بھانویں اوہناں دامن پسند مضمون کشمیریات اے فیروہ پنجابی زبان تے پنجابی رہتل نال اوہناں دی آنرٹ محبت دا اندازہ ایتھوں لایا جاسکدا اے کہ کشمیریات بارے پنجابی وچ وی لکھدے نہیں، زبان عام فہم تے رواں استعمال کر دے نہیں جیہدے وچ تحقیقی تے علمی رنگ نمایاں ہوندا اے۔ اج کل پنجاب یونیورسٹی وچ شعبہ کشمیریات دے سربراہ نہیں۔ ہُن تک ایہناں دیاں ایہہ کتاباں چھپ چکیاں نیں۔ 'کشمیری اردو کا تقابلی مطالعہ' مقالات 'عالم تصوف اور کشمیر'، 'کاشتر کتھا اور کشمیری لسانیات'، 'کاشتر گرائمر' اور 'کشمیری سیکھیں' 'سون رسول پاک' (سیرت)، 'کاشتر شاعری'، 'صوفیائے کشمیر'، 'کشمیر نامہ'۔

حب خاتون

کشمیر دی وادی جس نوں جنت نظیر وی اکھیا جاندا اے۔ ایہہ دنیا دیاں حسین ترین وادیاں وچ شمار ہوندی اے۔ ایہجے ون سو تے رکھاں نے بہار لائی ہوئی اے۔ رنگ برنگے پھلاں تے پھلاں دے رنگاں تے مہکاں نال وادی دا حسن تے جمال ہو روی ودھ جاندا اے۔ گل کیہ قدرت دیاں ان گنت رعنائیاں ایس خطے دیاں انمول ٹومباں نیں۔ ایس دے نال نال ایہہ دھرتی علم، فضل، ادب تے ثقافت دی دولت نال وی مالا مال اے۔ ایس مردم خیز وادی وچوں ویلے ویلے نال عظیم دانشور، شاعر تے ادیب جنم لیندے رہے تے کشمیر دے وسنیکاں دے دلاں ذہناں تے روحاں نوں اپنے علم دی روشنی نال منور کر دے رہے۔ ایہجوں دی شاعری وچ جتھے ایس مٹی دی مہک تے رنگ رچے ہوئے نیں۔ اوہجے اہی کشمیر دی سیاسی، سماجی تے معاشی تاریخ دے دی بے شمار باب موجود نیں۔ ایہناں شاعراں وچوں کئی شاعر اجیہے گزرے نیں جہناں دی شاعری وچ جتھے کشمیر دا حسن تے جمال موجود اے اوہجے اہی کشمیر دا لوک رنگ دی جھلک اے تے ایہہ سارا کجھ کشمیر دی کھاسکی شاعری دا انمول خزانہ نیں۔

حب خاتون کشمیر وادی دی اک اجیہی شاعرہ اے جینے اپنی شاعری وچ کشمیر دی ثقافتی، سماجی تے معاشی صورتحال نوں بڑی خوبصورتی تے پوریاں فنی نزاکتاں نال پیش کیتا اے۔ اوہدے گیت کشمیر دے وسنیکاں دے دلاں دی دھڑکن بن کے پوری وادی وچ گونج رہے نیں۔ انسانی حیاتی دا کوئی وی موقع ہووے، خوشی ہووے یا غمی، حب خاتون دے گیت ضرور کشمیر داسیاں دے بٹھاں اُتے سر کن لگ پیندے نیں۔

سگوں ہُن تے ایہہ گیت لوک گیتاں دی طرحاں کشمیریاں دی رت دا حصہ بن گئے نیں۔
 حبہ خاتون دی تاریخ پیدائش کسے تذکرے یاں کسے تاریخ وچ حتی نہیں
 ملدی عام طور تے ایہہ قیاس کیتا جاندا اے کہ اوہ 52-1541ء دے دوران چندہار
 نامی پنڈ وچ اک درمیانے طبقے دے کاشتکار خاندان وچ پیدا ہوئی۔ ایہہ پنڈ جس
 نوں ژنہ ہار دی اکھیا جاندا اے۔ پامپوریاں (پانپور) قصبے توں لگ بھگ دو کوہاں
 اُتے آباد اے تے زعفران دی کاشت تے پیداوار دے حوالے نال پوری دنیا وچ
 مشہور اے۔ ایس پنڈ دا فاصلہ سرینگر توں تقریباً دس میل بن دا اے۔

حبہ خاتون دا اصل ناں ”زون“ سی۔ ”زون“ کشمیری زبان وچ جن لوں اکھدے
 نیں۔ حبہ خاتون بارے اکھیا جاندا اے کہ اللہ تعالیٰ نے اوہنوں حسن تے جمال وافر
 مقدار وچ بخشیا سی زون (حبہ خاتون) نے مڈھلی تعلیم تے قرآن پاک اپنے پنڈ دے
 مولوی صاحب کوں پڑھیا۔ ایس توں وکھ فارسی دیاں مشہور کتاباں گلستان“ تے
 ”بوستان“ نوں دی پچپن وچ پڑھ لیا سی۔ ایہدے نال نال اوہ روزمرہ دے مکالمے
 وچ اپنی والدہ دا ہتھ وڈاندی سی تے زعفران دے کھیتاں وچ دی کم کردی سی۔
 حبہ خاتون نکیاں ہوندیاں توں ای بڑی حساس طبیعت دی مالک سی۔ جوان ہونیاں ای
 اوہدے ماں پیٹو نے اوہدا ویاہ اک اکھڑے جاہل کسان عزیز لون نال کر دتا۔ جیہڑا بڑا
 خشک مزاج تے بد دماغ وی سی۔ حبہ خاتون نال اوہدا سلوک بڑا بھیڑی سی تے اوہدی
 ماں یعنی حبہ خاتون دی سس دی بڑی چالاک تیز مزاج تے اک لڑاکی طبیعت دی مالک
 سی۔ دوواں نے بل کے حبہ خاتون دی حیاتی دوزخ بنا دی۔ ایس دے باوجود
 اوہنے کوئی شکوہ زبان اُتے نہ لیندا۔ کیوں جے اوہ صبر دی پتلی تے وفادار خاتون سی۔
 اللہ تعالیٰ نے اوہنوں شاعری دا ملکہ بخشیا ہو یا سی۔ اوہدے اُتے الزام ایہہ لایا گیا کہ
 اوہ شاعری کردی اے تے ایسے الزام پاروں اوہدے خاوند نے اوہنوں طلاق دے

دتی۔ سوہرے گھر ادھے اُتے کئے کو ظلم ہوئے۔ اوہ اعلیٰ حبہ خاتون دی شاعری
وج نظر آؤندا اے۔

ہُن زون (حبہ خاتون) بھانویں اپنے پیکے گھر اپنے بچپن دیاں سہیلیاں نال
ظاہری طور تے خوش نظر آؤندی سی پر ادھی روح اندر اپنے سوہرے گھر گزارے
دناں دی یاد دسی ہوئی سی تے سس دے قلمماں تے نفرتاں دے زخم دی اہجے
تازہ سن۔ اک دیہاڑے خوشگوار موسم وج اوہ اپنے زعفران دے کھیتاں وج کم
کر رہی سی نالے گزریاں دناں دی یاد نوں شعر دے روپ وج گنگنا رہی سی۔ جیہدا
ترجمہ ایس طرحاں اے :

”سوہریاں دے نال میری بن دی نہیں اے میرے ماٹیو میرا کوئی بند و بست کرو“
اتفاق نال عین اوسے ویلے اوس عہد دے سلطان یوسف شاہ چک دا
اوہنوں گزر ہویا۔ اوہ شکار کھیڈن ایس علاقے وج آیا سی۔ اوہنوں جدو جھوٹا خاتون
دی دکھ درد تے کرب وج ڈبی پڑتا تھیں آواز سنی جیہڑی فضاواں واسینہ چیر دی ہوئی دُور
دُور تیکر گونج رہی سی تے ایہہ پُر کیف تے سوز دار آواز سلطان یوسف چک دے کتاں
وج رَس گھول گئی۔ اوہ بے اختیار ایس آواز وُل کھچھدا چلا آیا۔ ایس ملاقات دے بعد
اوہا حبہ خاتون نال نکاح ہو گیا تے انج حبہ خاتون کشمیر دے سلطان دی ملکہ بن گئی۔

یوسف شاہ چک اپوں شاعری، اوہ شاعران ادیبان عالماں تے موسیقاراں
دی بڑی قدر کرداسی، اوہ حبہ خاتون دی شاعری تے پاکباز شخصیت دا دیوانہ سی۔
ایس لئی ہمیش اوہنوں اپنے نال رکھدا۔ جدو اوہ شکار کرن یا سیر لئی باہر جاندے تے
حبہ خاتون ادھے نال ہوندی سی۔ جس ویلے سلطان شاہ چک کشمیر دا حاکم سی اوس
سمتے ہندوستان اُتے مغل شہنشاہ جلال الدین اکبر دی حکومت سی۔ اکبر تے سلطان شاہ چک
دے تعلقات آپس وج کشیدہ سن جیہدی وجہ نال اکبر نے یوسف شاہ چک نوں قید

کر کے کشمیر نوں اپنی حکومت وچ شامل کر لیا تے ایج حبه خاتون نوں اک واری فیر ہر دے سائیں دی جدائی دے سدھے سہنے پے گئے۔ حبه خاتون نے ایس دوران جیہڑی شاعری کیتی اوہ ہجرت وچ چھوڑے دے کرب نال اوہدی بہترین شاعری اے۔ اوہیے اک شعرا ترجمہ ایس طرحاں اے۔

”توں میٹھوں دُور رُس کے چلا گیا ایس، اوہ پھلاں دے دیوانیا محبوبا“
 اخیر جدوں یوسف شاہ دی قید لی ہو گئی، حبه خاتون پیکے آگئی تے اوہیے ای 1604ء وچ وفات پائی۔ کہندے نیں کہ اوہنوں اتھوا وچ دفن کیتا گیا۔ اتھوا دی اک مسیت حبه خاتون دے نال نال منسوب اے۔ ایس توں دکھ سرینگر داجہ کل (پُل) تے گریس وچ اک چوٹی تے چشمہ دی اوہدے نال نال منسوب نیں۔ پرنسپس تحقیق موجب حبه خاتون تے اوہدے جلاوطن خاوند یوسف شاہ چک دیاں قبریں صوبہ بہار دے اک پنڈ ”میسوک“ وچ نیں۔

حبه خاتون کشمیری زبان دی اک بے مثال شاعرہ سی۔ ایہدے نال اوہ موسیقی دے فن وچ وی ماہر سی۔ کشمیری زبان ادب تے ثقافت دے میدان وچ اوہنوں کلاسیک دادر جہ حاصل اے۔ حبه خاتون دی شاعری دا مجموعہ ”کلام حبه خاتون“ دے عنوان نال غلام محمد نور محمد کتب فروش سرینگر نے شائع کیتا اے۔ سرینگر ریڈیو تے ٹیلی ویژن توں اوہدا کلام نشر ہوندا رہندا اے۔ اوہدی غزل نوں کشمیری غزل دامیل پتھر گنیا جاند اے۔ حبه خاتون دی شاعری توں پہلاں کشمیری شاعری وچ صرف تصوف دی روایت ای پردھان سی۔ حبه خاتون نے رومانی شاعری دی بنیاد رکھی تے ایرانی طرز وچ غزل اکھن دی روایت دی دی بانی بنی۔ اوس نے کشمیری زبان نوں بڑے سلیقے نال ورتیا اے تے اوہدی شاعری وچ دیہاتی زندگی دے جھلکارے وی بڑے خوبصورت انداز وچ نظر آؤندے نیں۔ اوہدی شاعری وچ ایناں عوامی پن اے کہ

اج وی پنڈاں تھانواں وچ عورتاں، مرداں، بچیاں تے بڈھیاں نوں اوہدے بے شمار شعر زبانی یاد نہیں۔ خاص طور تے دیاہ شادی دے موقعیاں اُتے کشمیری کڑیاں اوہدے گیت گاؤندیاں نہیں تے اوہدی شاعری نوں کشمیری روانوی شاعری داسر چشمہ سمجھیا جاندا اے۔ کشمیر دے لوک اوہنوں ملکہ نور جہاں دے ناں نال یاد کر دے نہیں۔ اوہدی شاعری تے شخصیت وچ کشمیر داحسن جمال جھلکدا اے تے شاعری وچ زعفران دی مہک رچی ہوئی اے جیہڑی کشمیر دے لوکاں دے دلاں دماغاں نوں ہر ویلے مہکائی رکھدی اے۔ جبہ خاتون دی شاعری دے کجھ نمونے پیش کیتے جانداے نیں:

1۔ میرے دل دیا مالکا آجا، اسیں دل کے یاسمین دے پھل چُنیئے، پرکدے مرن والے وی پچھا منہ پر تے نیں۔ میں تیری اڈیک وچ بیٹھی آں تے تیریاں سدھراں وچ حیات آں۔ آمیرے پیار یا آجا۔ اسیں دل باغ وچ کھٹے پھل چُنیئے، توں رُس گیا ایں۔ میریاں اکھاں توں دُور مسیتھوں دچھر گیا ایں۔ اے میرے پھل دے چاہوں والیا آ اسیں دل کے کنول دے پھل چُنیئے۔

2۔ کسم تے سنبل دے پھل دیاں کونپلاں بکل آیاں نیں تے میریاں آساں دیاں کلیاں اندراہی اندر کھلا گئیاں نیں۔ گئی جوانی کدوں پرندی اے جیہڑی تیر دی طرحاں بکل گئی اے۔ میری حیاتی دے رکھاں وچ چاہت دے بھانڈے پڑے نیں۔ باغاں وچ بہا رآئی اے پر مینوں کہیے۔

بھرفرق دے دچھوڑے نے جدوں شدت اختیار کیتی تے اوہ مجاز توں حقیقت دل سفر کر کے ایس طرحاں ظاہر ہویا۔

3۔ عشق دی آگ نے میرے اندر لہو لا دتے۔ جہنناں مینوں ساڑ مکا یا اے۔ اوہنے مینوں اُلفت دے تپدے تندور وچ پا دتا اے تاں جے میں سٹر کے سواہ ہو جاواں۔ محبت وچ میں برف دا گنوں گچھل گئی آں تے اوہنے مینوں طوفان دے

وس پاؤتا اے۔ لوکیں روزے رکھ رہے ہیں، عاشق عید مناؤں دیاں
تیاریاں وچ رچھے ہوئے نیں پر میں اپنے مالک دی محبت وچ غرق آں۔

(کشمیری ادب کی مختصر تاریخ - دختران ہند)

